

We kunnen er niet voor kiezen om geboren te worden.

We kunnen er wel voor kiezen om te sterven.

In deze serie van Doodgewoon, vier zondagen over de dood, staan we vandaag stil bij de zelf gekozen dood. Wij gedenken al diegenen die zelf ervoor kozen om naar de overkant te gaan. We zijn een moment stil en noemen hun namen in onze gedachten.

Wij kunnen er niet voor kiezen om geboren te worden.

Wij kunnen er wel voor kiezen om te sterven.

Laten we bij het begin beginnen. Geboren worden begint bij gedragen worden, in de buik van je moeder. Omhuld zijn door haar lichaam, haar stem horen, haar bewegingen voelen. Vanuit de omhulling van haar lijf nemen we de eerste impressies waar van een wereld die nog onbekend is.

Het gedragen worden als pril begin delen we met elkaar, maar de omstandigheden van dit gedragen worden verschillen. Het maakt veel uit wie jou draagt. In welke tijd? Op welke plek? Op het Rapenburg of een vluchtelingenkamp op Lesbos? Welke huidskleur heeft ze? Welke sociale en economische omstandigheden? Verlangt zij naar jou, ziet zij naar jou uit? Zijn er anderen die haar verlangen delen? Of komt zij juist in de problemen door jouw aangekondigde komst?

Geboren worden is een geschenk, met van alles erop en eraan. De wereld wordt aan mij gegeven, een vader, een moeder, twee moeders, twee vaders, een huis, een taal, een geloof ... Wij kiezen onszelf en onze plek in de wereld niet en zullen met deze feitelijkheid en de erfenis die anderen aan ons doorgeven onze weg in het leven moeten zien te vinden.

Gedragen worden verandert bij de geboorte. Wij worden gescheiden van onze oorsprong. Ons gelaat wordt zichtbaar en voor anderen herkenbaar en als uniek persoon treden wij de wereld binnen. Zo iemand is er nog nooit geweest en zal er ook nooit meer zijn. Wij gaan op weg naar zelfstandigheid, althans na verloop van tijd. Eerst volgen de lange kinderjaren, waarin wij vaak, maar lang niet altijd nog nauw verbonden zijn met haar en hen die ons droegen en naar ons uitkeken. Anderen zorgen voor ons en maken onze wereld. Ons kwetsbare leven is van hen die voor ons zorgen afhankelijk, ten goede of ten kwade, wij kunnen ons daar als kind niet tegen weren. Anderen kunnen naar ons luisteren en ons liefhebben, maar ons ook schaden, soms ongewild. Die afhankelijkheid is heel concreet, we hoorden het net toen *Altijd en Overal* voorgedragen werd: het is achterop de fiets en met je in de trein, iemand die om mijn grapjes lacht, je boze buien, je broeken en je truien, je geur, je stem, je tandenborstel naast de mijne in het glas, je voeten op de trap, je blauwe jas ... Anderen omringen ons, ze zijn onze wereld en maken wie wij zijn. De ander en ik, ik en de ander, een diep verweven verband. Vreemd genoeg wordt dit vaak het diepst voelbaar in pijnlijk gemis, het is alsof wij onszelf verliezen. Wij verliezen onszelf.

Naarmate wij opgroeien neemt onze bewegingsvrijheid toe en zo ontstaat er ruimte voor wat Hannah Arendt *Het wonder van de tweede geboorte* noemde. Wij worden niet alleen als

unieke nieuwelingen in dit leven geboren, maar kunnen op grond van wie we zijn iets nieuws in de wereld brengen, een nieuw begin maken. Met woorden en daden de wereld binnentreden en zo een verschil maken. Ze heeft het hier over grote en kleine daden van menselijkheid. Wij kunnen lichten aansteken, de wereld beter maken. In haar boek *Men in Dark Times* schrijft zij dat wij zelfs in de meest donkere tijden het recht hebben om enige verlichting te verwachten.

'Deze verlichting zal minder van theorieën en concepten komen, dan wel van het onzekere, flikkerende en vaak zwakke licht dat sommige mannen en vrouwen, in hun leven en werken onder bijna alle omstandigheden aansteken en uitstralen over de tijd die hen op aarde gegeven is.'ⁱ

Gek genoeg zijn we voor dit 'aansteken van lichten', deze tweede geboorte, net als bij de eerste geboorte, afhankelijk van anderen. Wij kunnen iets nieuws beginnen door te verschijnen aan elkaar en zo ontdekken wij wie we zijn. Verschijnen aan elkaar is spreken over wat ons raakt, ontroert, verontwaardigt, boos maakt, wie we liefhebben, waarnaar we verlangen, hoe we een ander missen. Verschijnen aan elkaar is de ander die luistert en mij hoort, zelf spreekt over zijn pijn en zijn dromen. Zien en gezien worden, horen en gehoord worden, aan onze woorden daden verbinden en zo lichten aansteken. Zolang wij leven kunnen wij opnieuw beginnen. De tweede geboorte is het wonder dat de wereld redt.

Mensen zijn niet alleen borelingen, maar ook stervelingen. Er was een tijd dat wij er nog niet waren en er zal een tijd zijn dat wij er niet meer zijn. Geboorte en dood zijn de drempels van de eindigheid. Oneindigheid, of de Oneindige omringt ons.

Wij kunnen er niet zelf voor kiezen om geboren te worden.

Wij kunnen er wel zelf voor kiezen om te sterven.

Wij kunnen een einde maken aan ons leven, met of zonder hulp van anderen. Het gedicht *Op eigen kracht* gaat hierover – gek genoeg (of toch niet?!?) vond de voorbereidingscommissie dit gedicht niet geschikt om voor te lezen aan de kinderen. Het *Altijd en overal iemand missen* werd geschikter gevonden.

Ik lees nog eens de laatste strofe van *Op eigen kracht*:

De dagen deden zeer.
Het leven was te zwaar,
Ze kon gewoon niet meer.
Ze kon niet meer ontvangen
Wat wij haar wilden geven.
Ze trok de stoute schoenen aan.
En sprong (stapte) uit het leven.

In het christelijk geloof is zelfdoding lang als laakbaar en verboden afgewezen. De katholieke zelfmoordenaar werd zelfs gestraft, hem werd een kerkelijke begrafenis geweigerd en zijn zelfmoord mocht niet officieel bekend worden gemaakt. Ook Luther en Calvijn veroordeelden de zelfmoordenaar. Het leven is een gave Gods waarover de mens niet vrij kan beschikken. Ook protestante zelfmoordenaars hadden geen recht op een christelijke begrafenis. Nog altijd kennen wij een taboe op zelfdoding, we spreken er liever niet over, ook niet met onze kinderen.

Volgens de filosoof David Hume (1711-1776) is zelfdoding niet verkeerd. God heeft ons zelf zo gemaakt dat wij het vermogen hebben om NEE te zeggen tegen een ellendig leven. Niemand doet dat zomaar, onze natuurlijke afkeer van de dood is te groot. Als ons leven een last wordt, dan zouden zowel wijsheid als moed ons ertoe moeten brengen een eind aan ons leven te maken. Dat is de enige manier waarop we nog iets voor de samenleving kunnen betekenen: door een voorbeeld te geven dat, indien het werd aanvaard, voor ieder mens zijn kansen op geluk in het leven zou bewaren en hem daarbij tegelijkertijd zou vrijwaren van alle gevaar voor pijn en ellende.ⁱⁱ

Voor de hedendaagse filosoof Simon Critchley is het vermogen onszelf te doden datgene wat ons onderscheidt van andere zoogdieren en ons tot mensen maakt. Wij hebben een wapen in handen waarmee we onze vrijheid kunnen doen gelden en ons leven beëindigen. Volgens hem is zelfdoding niet alleen afschrikwekkend, maar kan het ook van onweerstaanbare schoonheid getuigen en respect afdwingen.

‘Menselijk te zijn, dat is het vermogen te bezitten om op ieder willekeurig moment een einde aan je leven te maken. Opsluiting, vernedering, tegenspoed, ziekte – de wereld kan ons dit allemaal aandoen, maar kan de optie van zelfdoding niet van ons afnemen. Zolang we die macht in handen hebben zijn we vrij.’ⁱⁱⁱ

Zelfdoding is niet altijd en alleen maar tragisch, het getuigt ook van moed en lef. Het zegt iets over wie wij als mens ten diepste zijn: vrij om JA te zeggen tegen het leven, vrij om NEE te zeggen tegen een leven dat ondraaglijk geworden is

Op eigen kracht weggaan, zelf kiezen voor de dood, is een belangrijk thema in mijn leven. In het boek *Voor Joseph en zijn broer* schrijf ik over hoe in mijn familie al drie generaties lang de hunkering naar de dood het vaak wint van samen plezier scheppen in het leven: mijn grootmoeder, mijn tante, mijn vader, mijn broer ... het boek gaat ook over de verwarrende worsteling waarin ik door hun keuzes terecht kwam.

Mag ik de ander wel zo ondraaglijk missen, als hij/zij dit zelf gewild heeft?

Altijd en overal?

Mag ik willen dat hij/zij er nog was, als zij zelf er niet meer wilde zijn?

Mag ik treuren om de verloren jaren die er nog hadden kunnen zijn?

Is het NEE tegen het eigen leven ook een Nee tegen mij?

En wat als ik ooit zelf voor de keuze sta om de stoute schoenen aan te trekken en de drempel over te stappen, zeg ik dan NEE tegen al de door mij geliefde anderen?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden moeten we terug naar het begin, de drempel waarover we vanuit de oneindigheid de eindigheid binnen kwamen – gedragen en geboren worden.

Voordat wij er waren was er iemand die ons droeg. Wij werden geboren en kregen de wereld geschonken, anderen maken wie wij zijn. Niet alleen onze dragers, onze ouders of verzorgers ook talloze anderen, onze broers, onze zusjes, grootouders, later onze leraren, onze geliefden, onze kinderen, onze vrienden en vriendinnen, onze burens en collega's ... anderen maken wie wij zijn, uniek en onvervangbaar, een vreemd geweven verband. Wij zijn niet louter onszelf, maar ook elkaar.

Waar ik ga, gaat ook die ander. Waar die ander gaat, ben ik. Altijd en overal. Wij kunnen niet uit elkaar vallen.

Daar gaat psalm 139 over:

Klom ik naar de hemel – u tref ik daar –
Lag ik neer in het dodenrijk – u bent daar
Al verhief ik mij op de vleugels van de dageraad,
al ging ik wonen voorbij de verste zee
Ook daar zou uw hand mij leiden,
zou uw rechterhand mij vasthouden.
Al zei ik: ‘Laat het duister mij opslokken,
het licht om mij heen veranderen in nacht’
De nacht zou oplichten als de dag,
het duister helder zijn als licht
U was het die mij nieren vormde,
die mij weefde in de buik van mijn moeder
Ik loof u voor het ontzaglijke wonder van mijn bestaan
Wonderbaarlijk is wat u gemaakt hebt,
ik weet het tot in het diepst van mijn ziel

Het is een wonderlijk drieverband: Wij zijn elkaar. Jij en ik eindig - omringd door het Oneindige. Ik en jij en het Oneindige. Altijd en Overal. Zo is het wonder van de liefde. Zo is het wonder van leven en dood, ook van de zelf gekozen dood. Wij kunnen niet uit elkaar vallen, nooit en nergens. Altijd en overal zijn wij elkaar. Wonderbaarlijk, tot in het diepst van mijn/onze ziel.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl

ⁱ Arendt, Hannah (1968). *Men in Dark Times*. Penguin Books. p. 9.

ⁱⁱ Hume, David (2015). Nawoord: over zelfdoding. in: Critchley, Simon (2015). *Gedachten over zelfdoding*. Zoetermeer: Uitgeverij Klement. p.105.

ⁱⁱⁱ Critchley, Simon (2015). *Gedachten over zelfdoding*. Zoetermeer: Uitgeverij Klement. p. 82.